ข้อเสนอโครงการ (Project Proposal)

ก่อนไฟจะมา

นิติสำนึกกับทางเลือกที่กฎหมายยังไม่ได้ให้

กรณีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อจัดการวัสดุจากผลผลิตทางการเกษตร อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

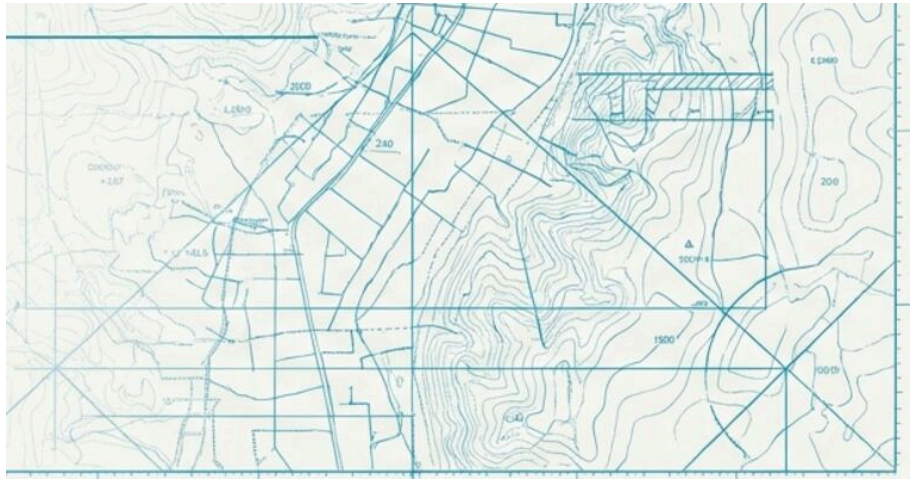

BLUEPRINT ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว

ภาพจำที่คลาดเคลื่อน ไฟส่วนใหญ่ไม่ใช่ไฟเกษตร

จุดความร้อนจากดาวเทียม 48,764 จุด ในจังหวัดเชียงใหม่ รวม 3 ฤดูกาล (มกราคมถึงเมษายน 2567 2568 และ 2569) ทาบกับแผนที่การใช้ที่ดินความละเอียด 10 เมตร และขอบเขตการปกครองระดับตำบล

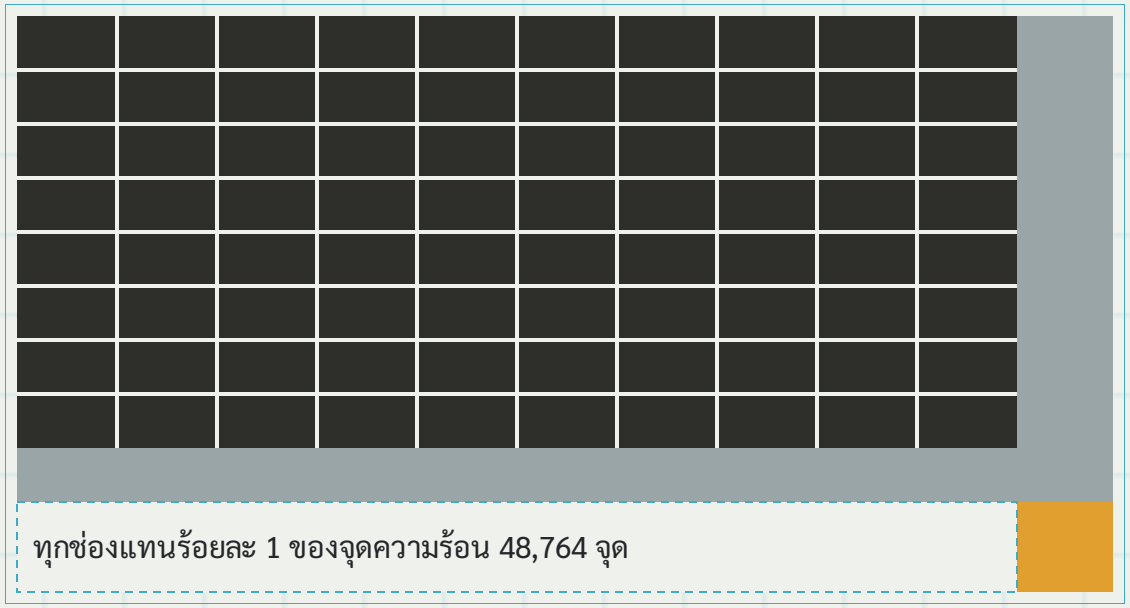

94.2%
ป่าไม้
45,919 จุด

5.0%
ที่ดินอื่น
2,438 จุด

0.8%
เพาะปลูก
407 จุด

นัยประการแรก การกล่าวว่าฝุ่นเกิดจากเกษตรกรเผาไร่เป็นหลัก ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง

นัยประการที่สอง เมื่อภาพจำคลาดเคลื่อน มาตรการย่อมมุ่งเป้าผิดที่ และตกกับกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองน้อยที่สุด

ที่มา NASA FIRMS (VIIRS S-NPP และ NOAA-20), ESA WorldCover 10 m v200 (2021), GADM v4.1 ประมวลผลโดยคณะผู้เสนอโครงการ lifehack.uphasia.co/proposal/Project1/Data

3 อุปสรรคที่เกษตรกรต้องเจอ

เกษตรกรจำนวนมากทราบดีว่ามีประกาศห้ามเผา แต่การเผายังเป็นทางที่มีต้นทุนต่ำที่สุดที่เหลืออยู่ เพราะทางเลือกอื่นถูกก้อนหินสามก้อนขวางไว้

1

สัญญา

ระบบเกษตรพันธสัญญาผูกเกษตรกรไว้กับปัจจัยการผลิตที่รับมาเป็นสินเชื่อ และกำหนดหน้าที่ส่งมอบผลผลิตตามคุณภาพ แต่ไม่ได้กำหนดให้ผู้รับซื้อร่วมรับผิดชอบเศษวัสดุ ภาระไถกลบหรืออัดฟ่อนจึงตกกับผู้ที่มีอำนาจต่อรองน้อยที่สุด

2

การรวมกลุ่ม

เข้าร่วมกลไกรับซื้อเศษวัสดุในฐานะปัจเจก ปริมาณของแต่ละรายน้อยเกินกว่าจะคุ้มค่าขนส่ง ผลตอบแทนจึงน้อย รศ. ดร.จินตวัฒน์ ไชยชนะวงศ์ (บพข.) ยืนยันในการหารือ 18 สิงหาคม 2569 ว่าการเข้าร่วมในอำเภอเชียงดาวยังเป็นรายบุคคล

3

มาตรการรัฐ

มาตรการที่ใช้อยู่คือกำหนดช่วงเวลาห้ามเผาและกำหนดโทษ เป็นการห้ามโดยไม่ได้เสนอทางเลือกเมื่อไม่มีทางเลือกที่จ่ายไหว การห้ามจึงเปลี่ยนพฤติกรรมได้เพียงชั่วคราว

หน้าที่ของนักกฎหมายจึงไม่ใช่การตำหนิผู้เลือกเผา แต่คือการทำให้ทางเลือกอื่นมีแรงต้านน้อยลง

ด้วยเครื่องมือที่นักกฎหมายถนัด คือการตรวจสอบความเป็นธรรมของสัญญา และการสร้างสถานะทางกฎหมายให้กลุ่ม

กรอบกฎหมายที่ใช้ กฎหมายต้องเป็นสะพาน ไม่ใช่กำแพง

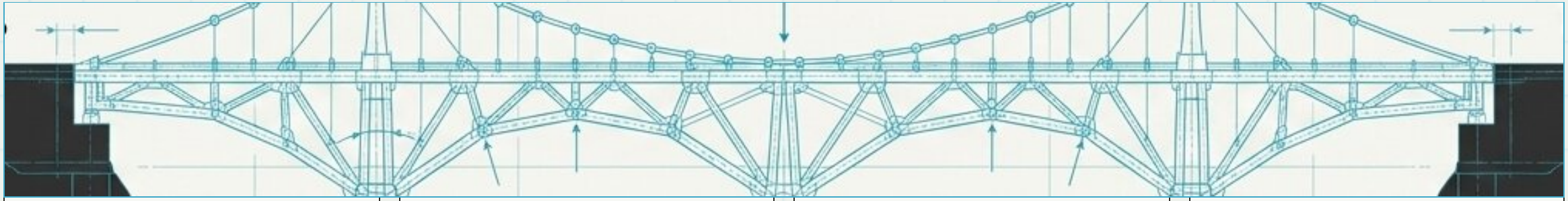

เสาที่ 1

พ.ร.บ. ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560

หน้าที่เปิดเผยเอกสารชี้ชวนและร่างสัญญาล่วงหน้า และกลไกไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ใช้ตรวจว่าสัญญาที่ใช้จริงในพื้นที่ครบถ้วนหรือไม่

เสาที่ 2

พ.ร.บ. ว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

ฐานอ้างว่าข้อตกลงที่ผลักภาระเกินกว่าที่วิญญูชนพึงคาดหมาย มีผลบังคับเพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี

เสาที่ 3

พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และกฎหมายสหกรณ์

เครื่องมือยกระดับจากปัจเจกเป็นกลุ่ม เพื่อให้มีปริมาณ อำนาจต่อรอง และคู่สัญญาที่เป็นนิติบุคคล

กรณีศึกษา

ร่าง พ.ร.บ. บริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด พ.ศ. ....

กระบวนการนิติบัญญัติที่กำลังดำเนินอยู่จริง ปัจจุบันอยู่ในชั้นวุฒิสภาและยังไม่มีผลใช้บังคับ

สถานะร่าง พ.ร.บ. อากาศสะอาด ผ่านวาระสามของสภาผู้แทนราษฎร 21 ตุลาคม 2568 ไม่แล้วเสร็จเมื่อยุบสภาเดือนธันวาคม 2568 คณะรัฐมนตรีมีมติตามมาตรา 147 เมื่อ 5 พฤษภาคม 2569 และรัฐสภาลงมติให้พิจารณาต่อด้วยคะแนน 611 ต่อ 3 เมื่อ 15 พฤษภาคม 2569

ทำไมต้องกันยายนถึงพฤศจิกายน ไฟยังไม่มา แต่การตัดสินใจกำลังเกิด

จำนวนจุดความร้อนรายเดือน รวม 3 ฤดูกาล

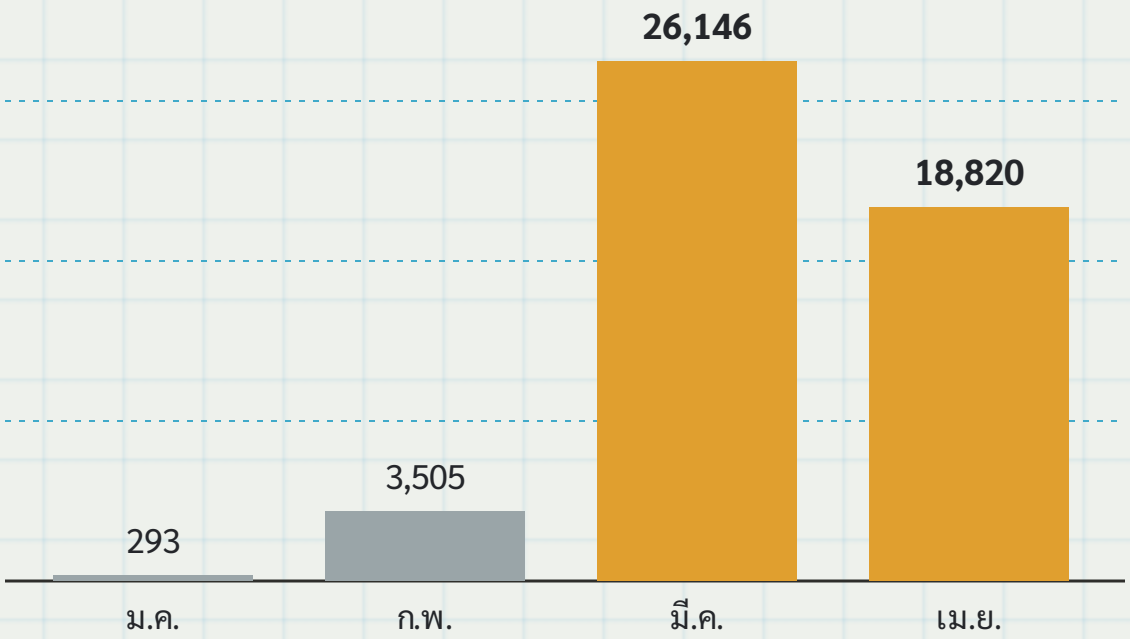

ที่มา ประมวลจากชุดข้อมูลเดียวกับภาพจุดความร้อน 48,764 จุด

การเผากระจุกตัวในเดือนมีนาคมและเมษายน ตลอดโครงการจึงจะไม่มีการเผาให้สังเกตการณ์ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่รับรู้และออกแบบรองรับแล้ว

ฤดูเก็บเกี่ยวข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เศษวัสดุที่จะถูกเผาในเดือนมีนาคมเกิดขึ้นในช่วงกันยายนถึงพฤศจิกายนพอดี และค้างในแปลงราวสามถึงสี่เดือนก่อนถูกจุด

ฤดูเซ็นสัญญา เป็นช่วงที่การตัดสินใจว่าจะจัดการเศษวัสดุอย่างไรกำลังเกิดขึ้น และสัญญาการผลิตรอบถัดไปกำลังถูกเสนอให้ลงนาม

ระยะเวลาดำเนินการ เดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน 2569

ทำไมต้องอำเภอเชียงดาว ข้อมูลบอกว่ามีโจทย์ คนบอกว่าพร้อม

ตำบลที่มีจุดความร้อนบนพื้นที่เพาะปลูกสูงสุด 5 อันดับแรก

ตำบล	อำเภอ	จุดบนพื้นที่เพาะปลูก	จุดความร้อนรวม	สัดส่วนพื้นที่ผสมเกษตร
แม่ศึก	แม่แจ่ม	69	967	44.0%
เมืองนะ	**เชียงดาว**	**58**	**1,789**	**26.7%**
แม่นาจร	แม่แจ่ม	34	1,448	30.5%
ท่าผา	แม่แจ่ม	26	1,393	37.0%
โปงทุ่ง	ดอยเต่า	22	1,143	18.4%

ข้อควรระวังที่โครงการยึดถือ จุดความร้อนรวมของอำเภอเชียงดาวสูง แต่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ มีใช่ไฟเกษตร โครงการจะระบุข้อเท็จจริงนี้เป็นข้อความแรกในทุกเวทีและทุกเอกสาร

58

ชั้นข้อมูล จุดความร้อนบนพื้นที่เพาะปลูกของตำบลเมืองนะ สูงเป็นอันดับสองของจังหวัด ประเด็นการจัดการเศษวัสดุการเกษตรจึงมีอยู่จริงและวัดได้

ชั้นความพร้อมของคน ซึ่งเป็นเหตุผลที่ชี้ขาด

จากการหารือกับ รศ. ดร.จินตวัฒน์ ไชยชนะวงศ์ ผู้ดำเนินโครงการเลิกเผาเป๋าตุงบพข. เมื่อ 18 สิงหาคม 2569 ในอำเภอเชียงดาวมีเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมอยู่แล้ว ต่างจากอำเภอแม่แจ่มที่ยังไม่มีการเข้าร่วมในกลไกนี้ กลุ่มเป้าหมายจึงตื่นตัวเรื่องมลพิษและการเผาอยู่ก่อนแล้ว

Intervention ที่โครงการจะเข้าไปทำ

ขั้นที่ 1

อธิบายปัญหา

สถานะทางกฎหมายของการเผาในที่โล่ง ความรับผิด และผลกระทบต่อสุขภาพ คุณภาพอากาศ และโอกาสทางการตลาดของผลผลิต

ขั้นที่ 2

รับฟังความเห็น

เปิดเวทีให้เกษตรกรอธิบายเงื่อนไขที่ทำให้ยังต้องเผา ทั้งข้อผูกพันตามสัญญารับซื้อ ต้นทุนการจัดการเศษวัสดุ และข้อจำกัดของพื้นที่

ขั้นที่ 3

เสนอทางเลือก

วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านการแปรรูปและผู้แทนภาคีเสนอทางเลือกที่ทำได้จริง นักศึกษาเสนอทางเลือกเชิงนิติสัมพันธ์ คือยกระดับจากปัจเจกเป็นกลุ่มตามกฎหมาย

เวทีเสวนาลงพื้นที่ 2 วัน 1 คืน จัดหนึ่งครั้ง

วันที่ 1 เตรียมพื้นที่

เช้า เดินทางจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไปยังพื้นที่จัดกิจกรรม

บ่าย เข้าพบกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านและผู้ประสานงานภาคี ยืนยันรายชื่อผู้เข้าร่วมและกำหนดการ

เย็น จัดเตรียมสถานที่ สื่อประกอบเวที เอกสาร และซักซ้อมการดำเนินรายการ

วันที่ 2 เวทีเสวนา

เช้าต้น ลงทะเบียน เปิดเวที คืนข้อมูลจุดความร้อนของพื้นที่ ชี้แจงสถานะทางกฎหมายและผลกระทบ (ขั้นที่ 1)

เช้าปลาย รับฟังความคิดเห็น เรื่องเงื่อนไขตามสัญญาและต้นทุนการจัดการเศษวัสดุ (ขั้นที่ 2)

บ่าย วิทยากรและผู้แทนภาคีเสนอทางเลือกแทนการเผา นักศึกษาเสนอการรวมกลุ่มตามกฎหมาย เปิดซักถาม (ขั้นที่ 3)

เย็น สรุปผล ให้ผู้เข้าร่วมจัดลำดับข้อเสนอที่เห็นว่าใช้ได้จริง ปิดเวที เดินทางกลับ

ลำดับนี้สำคัญ หากเริ่มจากการบอกว่าผิดกฎหมายแล้วจบ ผู้ฟังจะปิดรับทันที ผู้เข้าร่วมประมาณ 20 ถึง 25 คน รวมประมาณ 12 ชั่วโมง

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ 3 ข้อ

1. วิเคราะห์ความเป็นธรรมของสัญญาเกษตรพันธสัญญา โดยเทียบสัญญาที่ใช้จริงกับหน้าที่ตาม พ.ร.บ. เกษตรพันธสัญญา พ.ศ. 2560 และหลักข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตาม พ.ร.บ. พ.ศ. 2540 เพื่อระบุข้อที่ทำให้ภาระจัดการเศษวัสดุตกแก่เกษตรกรฝ่ายเดียว
2. ออกแบบทางเลือกเชิงนิติสัมพันธ์ให้เกษตรกรรายย่อย โดยเปรียบเทียบการเข้าร่วมกลไกรับซื้อในฐานะปัจเจกกับในฐานะวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ ทั้งขั้นตอนจัดตั้ง ภาระทางกฎหมาย และผลตอบแทน แล้วจัดทำคู่มือที่ใช้ได้จริง
3. เรียนรู้กระบวนการนิติบัญญัติจากกรณีที่กำลังดำเนินอยู่ โดยติดตามร่าง พ.ร.บ. อากาศสะอาดในชั้นวุฒิสภา และจัดทำความเห็นประกอบการพิจารณาจากฐานข้อมูลระดับพื้นที่

ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ใบตรวจสัญญาเกษตรพันธสัญญา ที่ระบุข้อซึ่งผลักภาระจัดการเศษวัสดุไปยังเกษตรกรได้อย่างน้อย 3 ข้อ พร้อมฐานกฎหมายที่ใช้อ้าง
2. คู่มือการรวมกลุ่มฉบับย่อ เปรียบเทียบการเข้าร่วมแบบปัจเจกกับวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ ทั้งขั้นตอน ภาระ และผลตอบแทน
3. ข้อมูลจุดความร้อนระดับตำบลที่คืนสู่ชุมชนในรูปแบบที่เข้าใจได้ พร้อมบันทึกความคิดเห็นที่ได้จากเวที
4. ความเห็นต่อร่าง พ.ร.บ. บริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาด ที่จัดทำจากฐานข้อมูลพื้นที่จริง
5. ชุมชนได้รับข้อเท็จจริงว่าไฟส่วนใหญ่ในพื้นที่มิใช่ไฟเกษตร ซึ่งช่วยลดการตีตราที่ไม่เป็นธรรม

แผนการดำเนินงาน ตัวชี้วัด และ SDGs

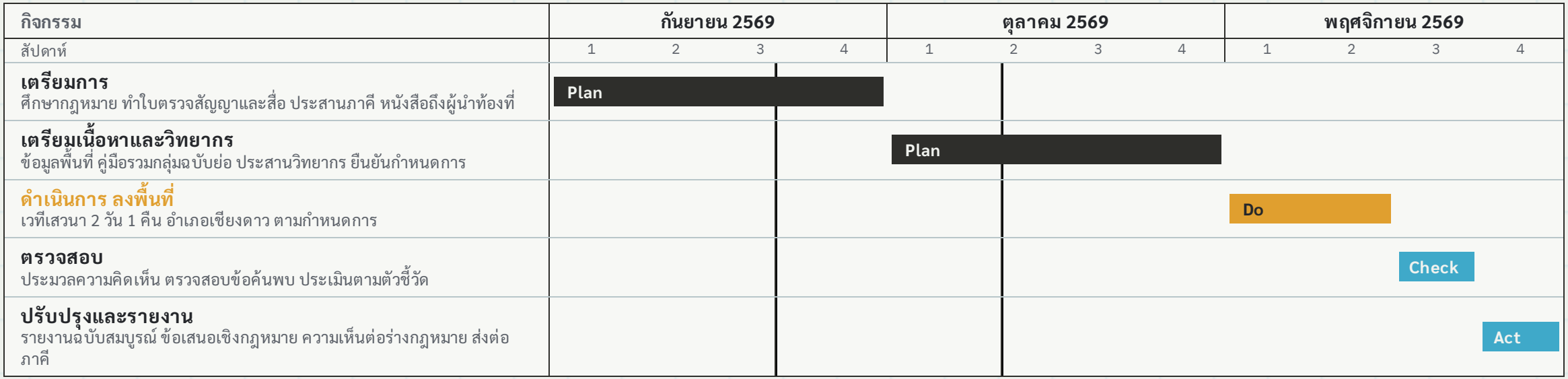

ตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย

ที่	ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมาย
1	จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาในพื้นที่	**อย่างน้อย 15 คน**
2	การรับฟังและบันทึกความคิดเห็น เรื่องเงื่อนไขตามสัญญาและทางเลือกแทนการเผา	มีบันทึกสรุปพร้อมภาพถ่ายกิจกรรม
3	สื่อและเอกสารความรู้ทางกฎหมายที่เผยแพร่แก่ผู้เข้าร่วม	เผยแพร่ในวันจัดกิจกรรม ประเมินจากเอกสารและภาพถ่าย

ความเชื่อมโยงกับ SDGs

เป้าหมายหลัก

16 ความยุติธรรมและสถาบันที่มีประสิทธิผล
แกนกลางของโครงการ คือการตรวจสอบว่าสัญญาและมาตรการรัฐเปิดหรือปิดทางเลือกให้กลุ่มที่มีอำนาจต่อรองน้อย

8 งานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ
ความเป็นธรรมของสัญญาและสถานะการรวมกลุ่มเป็นเงื่อนไขโดยตรงของรายได้และอำนาจต่อรองของผู้ผลิตรายย่อย

เป้าหมายรอง

- 3 สุขภาวะที่ดี
- 12 การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน
- 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

งบประมาณ ความเสี่ยง และทีม

แผนการเงินโดยประมาณ

หมวดรายจ่าย	บาท
ค่าเดินทางและการลงพื้นที่	2,500
ค่าที่พักและเบี้ยเลี้ยงระหว่างปฏิบัติงาน	2,500
ค่าตอบแทนวิทยากรและผู้รู้ในท้องถิ่น	1,500
ค่าอาหารว่าง เครื่องดื่ม วัสดุ และเอกสารประกอบเวที	3,500
รวมทั้งสิ้น	**10,000**

ขอรับการสนับสนุนจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งจำนวน ทุกรายการถัวเฉลี่ยจ่ายได้ตามที่จ่ายจริง

ข้อจำกัดและการบริหารความเสี่ยง

1. **การตีตราชุมชน** ความเสี่ยงสูงสุด นำเสนอข้อเท็จจริงว่าไฟร้อยละ 94 มิใช่ไฟเกษตรเป็นข้อความแรกเสมอ ไม่ระบุชื่อบุคคลหรือแปลง ให้ชุมชนตรวจสอบก่อนเผยแพร่
2. **กลุ่มเป้าหมายไม่แน่นอน** ยืนยันรายชื่อกับ บพข. และผู้นำท้องที่ก่อนกำหนดวัน หากไม่ถึงเป้า ปรับเป็นเวทีขนาดเล็กเน้นสัมภาษณ์เชิงลึก
3. **การเข้าถึงข้อสัญญา** ขอความยินยอมรายกรณี ปิดบังข้อมูลระบุตัวบุคคล หากไม่ได้รับ ใช้แบบสัญญามาตรฐานที่เปิดเผยสาธารณะแทน
4. **ขอบเขตบทบาท** ให้ความรู้และจัดทำคู่มือ ไม่รับจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มแทนชุมชน และไม่รับรองผลตอบแทนจากกลไกของภาคี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นายปณิธาน ขวัญแก้ว หัวหน้าโครงการ
นางสาวปุณยนุช ไพโรจน์ รองหัวหน้าโครงการ
นางสาวอัจจิมา เชาว์ชื่น เลขานุการ
นางสาวอัจจิมา สง่าโฉม เหรัญญิก
ภวรัญชน์ ยศทะนะ ฝ่ายประสานงาน
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ไพสิฐ พาณิชย์กุล

รอตอบรับ

ภาคี โครงการเลิกเผาเป้าตุง บพข.